

Het vak rooms-katholieke godsdienst in het onderwijs. Enkele basisideeën

1. ENKELE BOUWSTENEN UIT DE VISIETEKST

De bisschoppen publiceerden in 1996 een visietekst als basis voor nieuwe leerplannen zowel voor gewoon- als buitengewoon en voor zowel lager als secundair onderwijs. Uitgangspunt is de snel veranderende maatschappij, waarin het christelijk geloof niet meer functioneert als overkoepelend zingevingssysteem.

Secularisatie is...veel sterker dan wij vermoeden. Affiniteit met kerk, traditie, Bijbel, ... is eerder beperkt tot nihil. Kijken we nu in 2007 naar een gemiddelde klas met leerlingen die katholieke godsdienst volgen en je merkt dat ruim de helft niet meer weet wat Pasen is. Ze hebben geen besef van wat er in de kerk gebeurt (laat enkele gedichten voorlezen in een kerkgebouw en ze zeggen dat het een mooie 'mis' was). Vraag hen naar het verhaal van 'de verloren zoon' en de meesten weten niet waarover je het hebt.

Pluralisering is hier ook niet vreemd aan. We leven in een cultuur met sterke diversiteit op vlak van cultuur, etniciteit, ... maar ook op het vlak van levensbeschouwing!

Individualisering... De mens ziet steeds meer levensterreinen als behorend tot zijn of haar privé-sfeer (moraal, vrije tijd, seksualiteit, levensbeschouwing,...). Begrippen als autonomie, recht op privacy, zelfontplooiing, zelfbeschikkingsrecht, ... De mens moet op eigen kracht 'alles verwerven'. De mens aanvaardt niet meer dat een ander in zijn plaats een keuze maakt. Bijvoorbeeld: relatiebeleving. Vroeger was het vanzelfsprekend dat je gewoon de 'stroom van de maatschappij' volgde en huwde. Nu moet je zelf kiezen welke vorm je wilt beleven: samen wonen, LAT, huwen, homorelatie,... Ook op het vlak van levensbeschouwing kan ik niet meer een 'algemene stroom' volgen uit traditie of die mij van thuis uit of uit school wordt meegegeven. Ik moet – als individu – zelf een keuze maken.

De-traditionalisering... ook tradities – overgeleverde tradities, gebruiken, symbolen en rituelen – zijn niet meer algemeen gekend en beleefd.

Juist door dit wegvallen van een duidelijke affiniteit met katholiek geloven, met kerk en traditie, kan men niet zomaar meer doen of er niets aan de hand is! Wij geven geen (godsdienst)les meer aan een groep min of meer gelovigen. Wel aan een heterogene groep leerlingen die gaan van ongelovig, over onverschillig tot gelovig. **Catechese** kan dus niet meer... want catechese veronderstelt dat de toehoorder gelovig is. Dit wil zeggen dat hij per definitie de evangelische boodschap aanvaardt en ziet als heilvol voor zichzelf en voor de samenleving. Catechese speelt zich af op het vlak van *geloofsverdieping*. Vandaar de duidelijke optie om af te stappen van een 'catechetische' invulling van het vak godsdienst naar '**godsdienstonderricht**'. Godsdienstonderricht wil – in gesprek met de leerlingen – *openheid* proberen te scheppen voor Jezus en het evangelie. Het wil leerlingen het geloof laten zien als *een appèl om te groeien* naar een eigen keuze over geloof en leven.

Vandaar ook het belang van de **diversiteit** in de aanpak. De leerlingengroep is heterogeen zowel extern (zopas aangegeven) als intern (verschillende gradaties in het omgaan met of het beleven van geloof). Iedereen moet bijleren... op de wijze van de school! Voor de ongelovige... misschien respect opbrengen voor mensen die een gelovige kijk hebben op het leven, een toetssteen voor het leven. Voor de onverschilligen... een uitdaging om na te denken over het leven. Voor de randkerkelijken... een uitdaging om wat dieper in te gaan op de inhoud van katholiek geloven... En

voor de pratikerende gelovige... een uitdaging tot groei in een kritische houding en in een verduidelijken wat de inhoud van geloven is.

2. GRONDISIE VAN LO EN SO

Op het niveau van **het lager onderwijs** ligt de nadruk vooral op het begeleiden van kinderen in hun levensbeschouwelijke en religieuze groei vanuit het christelijke geloof. 'Groeien als mens' loopt als een rode draad doorheen het leerplan. Het wil kinderen in hun identiteitsontwikkeling begeleiden. Het leerplan vertrekt vanuit godsdienstpsychologische inzichten die componenten van groei aanreikt als voedingsbodem voor de levensbeschouwelijke en religieuze ontwikkeling van een kind. In de identiteitsontwikkeling zijn vier grote gebieden waarbinnen kinderen 'zin-geven' aan de ervaringen die ze meemaken. De eerste component is hun fundamentele bestaansconditie: kinderen zoeken naar evenwicht in de spanning tussen vertrouwen versus wantrouwen en naar acceptatie van zichzelf met mogelijkheden en beperkingen. De tweede component is de verbondenheid die kinderen opbouwen met zichzelf, met anderen, met gemeenschappen en met natuur en cultuur. De derde component is het groeien in gevoeligheid voor goed en kwaad. De vierde component is de gevoeligheid voor symboliek en het verkennen van de specifieke geloofstaal.

Deze domeinen van identiteitsontwikkeling worden als 'componenten voor levensbeschouwelijke en religieuze groei' verkend en diepgaand in communicatie met de kinderen uitgewerkt aangepast aan elke specifieke leeftijdsfase. De doelen van elk onderwerp zijn telkens zo omschreven dat kinderen systematisch hun eigen ervaringen in het leerproces binnen brengen. Ze leren hierover reflecteren en communiceren. Kinderen worden in contact gebracht met (levensbeschouwelijke) verscheidenheid die in de klas en in de samenleving aanwezig is. Deze wordt gethematiseerd en verkend. Uiteraard wordt ook het eigene van het christelijk geloven aangebracht opdat kinderen dit als 'waardevol' leren kennen.

Samenvattend kunnen we zeggen dat in het lager onderwijs het centrale begrip *initiatie* is of nog beter *kennis maken met* de katholieke traditie.

Voor het **secundair** ligt de nadruk op *communicatie* of nog beter: levensbeschouwing wordt een *persoonlijke optie* waarbij de katholieke traditie een toetsteen of uitdaging vormt om te komen tot een eigen keuze. Dit wordt verder uitgewerkt in de grondopties van het leerplan.

3. GRONDOPTIES IN HET LEERPLAN SO

1. eerbied voor de persoon:

- Leerlingen begeleiden in het ontdekken van zichzelf als *uniek wezen* (en van de ander) is een belangrijk vertrekpunt. Hen laten ontdekken dat mensen vrij en zelfstandig verantwoordelijk zijn voor de anderen, voor zichzelf en voor de wereld...als antwoord op het 'woord van God'.
- De *beginsituatie*: verkennen van de situatie waarin de leerlingen zich bevinden. Aftasten hoe zij het leven ervaren en op basis van deze ervaring hen uitdagen om te groeien. Zo vind je aansluiting bij hun leven. Een voorbeeld: je werkt rond stiltebeleving. Als je ervan uitgaat dat 'stilte' meteen een connotatie heeft van zin, bezinning, nadenken, bidden, meditatie en het verbindt met het Marta en Maria-verhaal ... kan je de bal totaal verkeerd slaan. Als leerlingen stilte aanvoelen als iets bedreigends... bijvoorbeeld ouders maken ruzie en kind vlucht naar zijn kamer, weglopen bij conflicten,... dan kan je niet zomaar stilte koppelen aan rust en bezinning. Je moet aansluiting vinden bij hun beleving om hierop verder te bouwen.

- Het *beoordelingsvermogen bevorderen*. Zoeken op hun golflengte te komen en hen laten nadenken over hun manier van kijken naar de werkelijkheid. Dit confronteren met andere visies. Komen tot deconstructie van vooroordelen. Een voorbeeld: wetenschap bezit de waarheid en werkt met onveranderlijke wetten... Je kunt er werken met bewijzen. Zijn die wetten wel onveranderlijk (traditionele fysica tegenover quantumfysica – relativiteitstheorie)? Wiskunde vertrekt van axioma's...
- *Uitdagen tot reflectie*. We leven in een informatiemaatschappij. Hoe gaan zij met informatie om? Jongeren leren een kritische zin voor waarheid ontwikkelen. Ze leren vanuit het vak ook omgaan met godsdienstige en/of levensbeschouwelijke bedachtzaamheid.

2. Rijkdom van het christelijk geloven.

- *Nadruk op een narratieve benadering*. niet in de eerste plaats leren 'over' de Bijbel, maar wel vanuit de Bijbel als een verhaal van mensen die God in hun leven hebben erkend en dat uitdaagt om te komen tot levensverdieping. Ook het Jezusverhaal wordt binnengebracht om het eigen leven te bevragen. Het leerplan schrijft: 'jongeren hebben geen minicursus exegese nodig in de school, wel het leven dat in deze teksten aanwezig is'. Of anders... exegetische uitleg over Bijbel wordt op de achtergrond aangeboden.
- *Het schone...* als invalshoek voor het religieuze. Metaforisch taalgebruik om te kunnen spreken over wat mensen, wat mij (gelovig) beroert.
- *Plaats van sacramenten en liturgie...* onderscheid tussen pastoraal en het vak godsdienst. Qua beleving hoort het eerder thuis in de pastoraal op school... in het vak worden ze eerder benaderd als dimensies van godsdienst en vindplaatsen om het Godsgeheim te verhelderen. Je geeft geen les over 'de sacramenten', maar als je spreekt over levenseinde of lijden, breng je het sacrament van ziekenzalving binnen als een vindplaats van God in de beleving van de christen die opteert voor dit sacrament.

3. Gerichtheid op plurale context

- Het is de taak van het vak om leerlingen de nodige uitrusting aan te reiken om met deze *veelheid te leren omgaan*. Plurale context of veelheid aan informatie is voor 'oudere mensen' eerder bedreigend... Het is belangrijk om jongeren met een overvloed aan informatie te leren omgaan. We reiken hen sleutels aan om deze veelheid om te buigen tot een rijkdom.

Ook de veelheid aan levensbeschouwingen is een uitdaging om te komen tot een eigen levensbeschouwelijke keuze.

Een verschillende kijk op vele dingen leidt tot 'knooppunten' (uiteenlopende en soms tegenstrijdige opties of meningen tav een bepaald onderwerp). Knopen kunnen ontward worden... maar je blijft met meerdere 'touwen' zitten. Het is belangrijk dat de leerkracht ook 'het katholieke touw' in deze knopen binnenbrengt. Het katholieke geloof wordt een toetssteen, een traditie die jongeren uitdaagt om te groeien in hun kijk op en betrokkenheid bij godsdiensten en levensbeschouwingen.

4. Sleutelrol van de leraar

- 3 belangrijke vaardigheden van de leerkracht: Getuige Specialist en Moderator
- *Getuige* is niet het vertellen over persoonlijke geloofsrealia, maar het scherpstellen op de katholieke geloofstraditie. Vergelijk met het 'getuige zijn van een ongeval'. Je bent niet betrokken... maar je vertelt zo goed als mogelijk wat er precies gebeurd is. Geloofwaardigheid is uitermate belangrijk.

- *Specialist...* de leerkracht moet garant staan voor degelijke en correcte informatie. Hij zorgt dat de goede impulsen en inhoud op tafel gelegd worden in de klas die enerzijds aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen en die hen anderzijds uitdagen tot groei.
- *Moderator...* het begeleiden van het gesprek vanuit een levensbeschouwelijke aandachtzaamheid. Hij draagt zorg voor 'open communicatie' waarbij leerlingen hun 'ervaringskennis' in de klas kunnen binnenbrengen. Zo wordt het gesprek omgebogen tot een leergesprek.

5. Een communicatief proces

- Deze grondoptie is soms het delicaatste... omdat 'buitenstaanders' dit gemakkelijk interpreteren als een 'losse en vrijblijvende' babbel. Dit is het niet. Het is een wisselwerking tussen het woord (van de leerkracht) het wederwoord (van de leerlingen) en het Woord (God zelf) die juist het eigene van de les godsdienst is. Open communicatie is een 'leergesprek'. Iedereen brengt ervaringskennis binnen, leert verantwoorden, wordt uitgedaagd om te luisteren naar anderen. Het daagt uit om vooronderstellingen in te zien, gewoonten en rituelen en meningen te toetsen aan visies van anderen.

6. Ruimte voor actualiteit

- godsdienst en levensbeschouwing hebben met het leven te maken... ook hier moet tijd en ruimte voorzien worden om in te gaan op 'levensvragen' die zich via de actualiteit voordoen. Het is een dankbare invalshoek om leerlingen te laten aanvoelen dat christelijk geloof 'met het leven te maken heeft'.

4. BESLUITEND

De klas is niet enkel meer een plaats van 'kennisoverdracht' van de leerkracht naar de leerling aan de hand van didactische werkmiddelen. Het is veeleer **een 'werkplaats'** geworden. De activiteit komt evenzeer van de leerlingen. Anders uitgedrukt kan je zeggen dat het aanleren van *vaardigheden* een belangrijke plaats krijgt *naast de leerstof*.

Je kunt godsdienstles het best vergelijken met het vak esthetica. Dit vak heeft niet de bedoeling om mooie 'exposés' te houden over schilderijen en kunstvoorwerpen. Het heeft niet als opzet om in een prachtige uiteenzetting kunstwerken tot op de draad te analyseren ... Het is wel de bedoeling om leerlingen te laten proeven van en smaak te leren krijgen voor het mooie, voor cultuur, voor kunst. Indien ze ooit uit eigen beweging een museum binnenstappen, zijn deze lessen pas echt geslaagd.

Hetzelfde kun je zeggen over ons vak: het is niet het mooi verpakken van het christelijk geloven door de leerkracht dat centraal staat. Het is de groei van de leerlingen in hun levensbeschouwelijke keuze. De taak van de leerkracht bestaat erin te luisteren naar wat er leeft bij de leerlingen om vanuit hun vragen, verlangens, interesses, ... rond een voorgesteld 'levensterrein' hen levensbeschouwelijk aan het denken te zetten zodat ze geleidelijk aan tot een keuze komen. Het uiteindelijke doel is dat zij – eens ze uit de school weg zijn – ze zich levensbeschouwelijke vragen blijven stellen rond vele dingen waarmee ze in hun leven geconfronteerd worden.

Het leerplan formuleert het zo: "het uiteindelijke doel is dat ze komen tot 'een eigen beslissing inzake geloven en leven'."